

“HOF VAN FLORA”: GENTSE FLORALIËN & HIPPOLIET VAN PEENE

Wie de naam Flora en daarvan afgeleid Floraliën hoort, denkt als locatie direct aan de gebouwen van Flanders Expo of aan het “Oud kuipke” te Gent. De floraliën hebben een lange weg afgeleid alvorens zij de hedendaagse internationale uitstraling kende. Zeer belangrijk in deze ontwikkeling was de het Hof van Flora, waarvan de zaal Flora thans geïntegreerd is in de lokalen het Hoger Technisch Instituut Sint-Antonius, beter bekend bij de Gentenaars als de “*vakschool*” in de Holstraat. Na enige jaren bleek dat deze zaal te klein was voor de floraliën en werd deze gehouden in de Pacificatiezaal van het Gentse stadhuis¹. Zaal Flora kreeg een nieuwe bestemming: een theaterzaal en één van de eerste filmzalen. Ten slotte werd de zaal omgeven door een beluik: de Braeckmancité. Het was daar dat de beeldhouwer George Minne tijdens de week verbleef, toen hij les gaf aan de Koninklijk Academie voor Schone Kunsten. Het gevolg bleef niet uit en Minne richtte aldaar een bronsgieterij op, die na zijn dood bleef verder bestaan. Dit gegeven heeft voldoende materie om het belang van deze alsnog onbekende belangrijke locatie onder de loep te nemen.

Het begin van de Gentse Floraliën

Wapenschild van de Koninklijke Maatschappij voor Landbouw en Kruidkunde,
Gent, Verzameling Kon. Maatschappij voor Landbouw en Kruidkunde

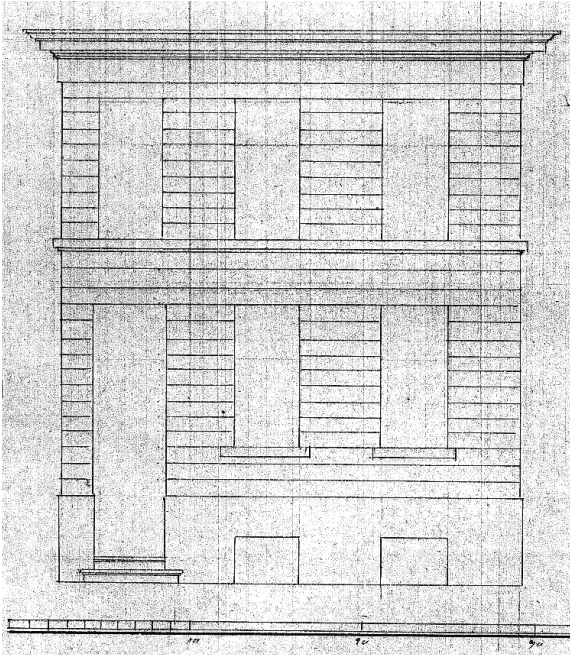
In de achttiende eeuw werd door het graven van de Coupure het Belvédère van bisschop Antoon Triest als door een zwaard in twee gesneden². Deze lusttuin, opgericht tussen 1625 en 1630, bezat zeldzame planten en bloemen, die hij van buitenlandse kennissen en relaties gekregen had. In het begin van de 19de eeuw bezat deze streek nog haar landelijk karakter³.

In 1804 diende J. Ramont een bouwaanvraag in ten voordele van zijn huurder Cornelis Lanckman om aan de Coupure een herberg “*Au jardin de Frascati*” op te richten. Al vlug werd dit de ontmoetingsplaats van de hoveniers. Lanckman, waard en hovenier, verkocht vanaf 1805 op dat ogenblik zeldzame soorten azalea’s in zijn etablissement.

Op 10 oktober 1808 gaf de pas uit Engeland teruggekeerde Frans Van Cassel in “*Au jardin de Frascati*” een voordracht over Britse hofbouw. De Engelsen hielden regelmatig een tentoonstelling om nieuwe planten en hofbouwproducten bekend te maken en te promoten. Zijn voorstel om een gelijkaardige vereniging op te richten in “*Au jardin de Frascati*” kreeg direct steun van Pieter Fleurma, die zijn planten reeds exposeerde op de tentoonstelling van de in 1807 opgerichte “*Société d’Agriculture du département de la Lys*” te Brugge. Ook Lanckman, die naast waard ook hovenier was, had reeds vroeger in de herberg “*In de Gouden Borze*” te Brugge tentoongesteld bij de herbergier Fleurman.

Ondanks de continentale blokkade afgekondigd in 1806 door Napoleon, waardoor alle handelsbetrekkingen met Engeland verbroken werden, bleef Van Cassel contact houden met de Britten. Als amateur plantkundige bezat Van Cassel heel wat boeken, waar hij zijn informatie uithaalde. Verder was hij één van de weinigen die een mooie verzameling sierplanten bezat.

Op 3 november 1808 werd de maatschappij “*Société d’Agriculture et de Botanique de Gand*” officieel erkend. Zij beoogde voornamelijk “*de voortteeling ende kennisse der kruydkonst ende de volmaektheyd in het voortteelen soo van de binnen- als de buitenlandsche gewassen*” te promoten. Als middel om hun doel te bereiken stelden ze “*Eene jaerlijksche tentoonstellinge van gewassen, blommen, kleine boomkens ofte planten sal plaetse hebben op den dag van H. Dorothea, patroonesse van de hooveniers ende gewaskundigen, in eenre der saelen van het hof van Frascati,...*”. Daar de patronaatsdag viel op 6 februari werd vroegtijdig beslist om een jaarlijkse bijkomende vergadering in te richten tijdens de zomer op het feest van Sint-Pieter en Sint-Pauwel (29 juni). Al van in het begin werden er prijzen uitgereikt.

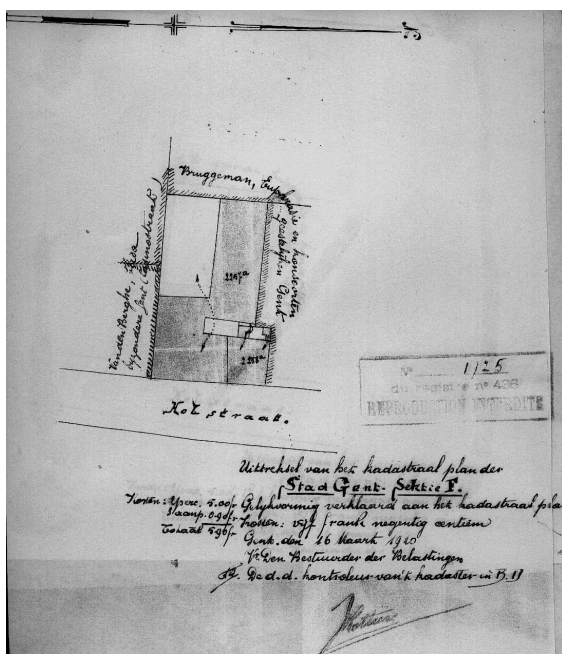
Bouwaanvraag gevel Flora 1813, S.A.G. G.12 1813/280

Het eerste jaar gingen de twee tentoonstellingen door in herberg “*Au jardin de Frascati*”. Daar dit lokaal al vlug te klein was, werd uitgekeken naar een grotere locatie. Deze werd gevonden in de “*Sodaliteit*”, een zaal in Korte Mere die eertijds deel uitmaakte van het oud-Jezuïetenklooster. Cornelis Lanckman, de waard van “*Au jardin de Frascati*”, zag met lede ogen het vertrek van de maatschappij. Hij kocht de eigendommen in de Gentse Holstraat nrs. 38-40 aan, vlak voorbij de “*Theresianenpoort*”⁴, om er een herberg met feest-

zaal op te richten. Deze locatie valt thans samen met het huidig directeursbureau, het secretariaat en de achterliggende gebouwen van het hoofdgebouw. In 1810 werd “*den Hof van Flora of Botaniquen hof*” geopend. In de Gazette van Gent berichtte de waard: “*Den voornoemden C. Lanckman heeft d’eere het public te berichten, dat hy den 9 mey zal openen zyne herberge ‘Den Botaniquen hof’ in de Holstraete, alwaer hy zal continueren het houden van venditien in fruytbomen en gewassen voor de engelse hoven, etc. als ook het houden van Bier- en Wyn-estaminé, ten welken eynde hij voorzien is van schoone zaelen, opene plaetse, hovingen en voordere aengenaemigheden; recommandeerende zig in de gunst van ider*”⁵. Onder het waakzame oog van de voorzitter J.X vande Woestijne en de secretaris L. Le Begue werd op 24 december 1810 een “*Réglement de la Société d’Agriculture et de Botanique de Gand, département de l’Escaut*” bestaande uit 29 artikels opgesteld⁶. Het jaar nadien werd de 5de tentoonstelling van de “*Maetschappij van Landbouw en Kruidkunde*” gehouden in de Holstraat. Deze “*Exposition Publique d’Eté de la Société d’Agriculture et de Botanique de la ville de Gand, erigée sous les auspices de Mr. Le Préfect et Mr. Le Maire, éprouvée et reconnue par le Gouvernement*”⁷ kende met haar 377 geëxposeerde planten een

groot succes.

Men gaf er aldaar ook prijzen voor de zeldzaamste en best gekweekte planten en aan de “geforceerde” winterculturen. Een zilveren medaille werd ook uitgereikt voor de primus van het examen over de grondbeginselen van de plantkunde zoals deze geformuleerd was geworden door de botanicus Carolus Linnaeus (1707-1778) en voor een beschrijving van de inlandse (Oost-Vlaamse) flora. Nieuw was tevens het uitreiken van een medaille voor de beste en rijkste fruitboomgaard gelegen binnen een straal van twee mijlen rond Gent. Het is verstaanbaar dat deze wedstrijden zeer belangrijk waren voor de vermeerdering van de vakkennis en het wetenschappelijk onderzoek ten voordele van hoveniers en liefhebbers-hofbouwkundigen⁸.

Gent, Kadastraalplan Sektie F., nr.2257a: zaal Flora

Vanaf dan tot en met 1828 hield deze vereniging niet alleen tentoonstellingen in het Hof van Flora, ook haar vergaderingen gingen door in deze lokalen. Deze exposities zijn het begin geweest van de internationale tentoonstelling, waarvoor Gent nog steeds wereldberoemd is: **de Gentse Floraliën**⁹. Belangrijke leden van de vereniging, zoals Lieven Bauwens en Charles Van Hulthem, stonden in voor de financiële en wetenschappelijke werkingen¹⁰. Het is niet verwonderlijk dat in en rond Gent talrijke nieuwe bloemen en planten het levenslicht zagen. Het was voornamelijk de azalea

die onze Gentse specialisten bezig hield. Hun onderzoek en werking leidde o.m. tot het kweken van de wereldberoemde “*Harde Gentse*”, een azaleasoort¹¹. Naast de werkingen van de maatschappij organiseerde Lanckman o.m. vijf verkopen in de Holstraat, waarbij steeds gepoogd werd nieuwe planten voor te stellen. Een belangrijke verkoop in het Hof van Flora had plaats op

29 juli 1811. In de Holstraat woonde in die periode nog een andere belangrijke hovenier, Pieter Antoon Verschaffelt (1764-1844). Hij hield een dag later op 30 juli een grote planten- en bloemenverkoop¹². In 1813 diende Lanckman een bouwaanvraag in om de gevel waar de bibliotheek van de maatschappij gevestigd was te verbouwen. Hij wilde een afzonderlijke toegang zodanig dat de bibliofielen niet langer meer door de herberg moesten. Het was een bepleisterde classicerende gevel, kenmerkend voor die periode. Wat de Maatschappij voor Landbouw en Kruidkunde betreft, kende deze -ondanks de grote aangroei van het aantal leden- in die periode ook duistere momenten. De oorlog tussen de geallieerden, die eind 1813 in ons land verschenen, en Napoleon maakte het in 1814 onmogelijk om in februari een tentoonstelling in te richten. Nochtans was 1814 -niet alleen voor Waterloo- maar ook voor Gent een zeer belangrijk jaar.

Zaal Flora, thans polyvalente zaal van H.T.I.St.-Antonius

De latere president van de Verenigde Staten op bezoek

In de hoop het zeevaartmonopolie van de Engelsen een slag te kunnen toe-brengen had Frankrijk op 4 juli 1776 de Verenigde Staten van Amerika hun onafhankelijkheid uitgeroepen. Alhoewel dit aanvankelijk geen gehoor vond, hielden de Verenigde Staten tijdens het bewind van Napoleon zich afzijdig van de strijd tussen de twee grootmachten om zodanig profijt te slaan uit de oorlogssituatie. De Amerikaanse president Jefferson kon niet langer meer schip-pereen tussen de twee partijen en kondigde de Embargowet af, waardoor hij alle handel met het buitenland verbood. Het gevolg was ook dat deze maatregel de Amerikaanse economie verstikte.

Erebladzijde uit het Guldenboek van de Maatschappij voor Landbouw en Kruidkunde met de handtekeningen van de Amerikaanse afgevaardigden, dd. 2 januari 1815.
Gent, Kon. Maatschappij voor Landbouw en Plantkunde

Kwam daar nog bij dat door de betere werkomstandigheden talrijke mariniers overliepen van Engelse schepen naar Amerikaanse. Het gevolg was dat Britten alle boten kaapten die verdacht werden deserteurs te vervoeren. De verontwaardiging van de Amerikanen had als gevolg dat de blokkadebeslissing nog scherper werd gesteld, m.a.w. op 19 juni 1812 verklaarden ze aan het moederland de oorlog. Noch de Britten, noch de Amerikanen konden te land of te zee een overwicht afdwingen. De strijd bleek lang te zullen aanslepen, hoewel beiden dit ten alle koste wilden vermijden¹⁴. Om het gezicht niet te verliezen nam geen van beide partijen de stap om de vrede te bewerkstelligen. Tsaar Alexander I bood zijn diensten aan als bemiddelaar tussen beiden. Op voorstel van de Britten werd Gent als

onderhandelingsplaats gekozen. Na de verbanning van Napoleon naar St-Helena werden onze gebieden als bevrijd en dus ook neutraal gebied beschouwd.

Op 23 juni 1814 kwam de eerste Amerikaanse delegatie aan te Gent. Het was John Quincy Adams en Jonathan Russel die in Gent verschenen. Na een kort verblijf in het Hôtel des Pays-Bas op de Kouter vestigden ze zich met oog op een lange onderhandeling in het huis Lovendegem op de hoek van de Volderstraat en de Veldstraat.

Op 6 augustus 1814 arriveerden ook de Engelsen in de Arteveldestad. Zij vestigden zich, na een kort verblijf in Hôtel du Lion d'Or aan het Gouden Leeuwplein, in het oud-kartuizerklooster en oud-woonhuis van Lieven Bauwens aan het Meerhem¹⁵.

In tegenstelling tot de Britten, die bijna geïsoleerd leefden, hadden de Amerikanen zich meer ingeschakeld in het stadsleven¹⁶.

Ook in de Maatschappij voor Landbouw en kruidkunde werden ze geïntroduceerd. John Quincy Adams (1767-1848), de leider van de Amerikaanse delegatie en nadien – zoals zijn vader¹⁷ – president (1825-1829) van de Verenigde Staten, schreef op 15 juli 1814 in een brief aan zijn vrouw Louisa dat de maatschappij de Amerikaanse afgevaardigden als ereleden wenste te beschouwen. In de zaal Flora blijkt hij ook naar de expositie van de maatschappij geweest te zijn. Men toonde hem allerlei planten, die verondersteld werden door de Amerikanen vrij goed gekend te zijn, maar hij merkte op dat de Gentenaars er meer vertrouwd mee waren dan de afgevaardigden

Op 24 december 1814 werd een verdrag getekend, “De Vrede van Gent”, waarbij een compromis werd gesteld zodat de zaken waarvoor nog altijd geen oplossing was gevonden later in commissies zouden worden behandeld¹⁸. Na drie jaar en honderd en zesenzeventig dagen besprekingen was er opnieuw vrede tussen de twee landen¹⁹.

Deze historische gebeurtenis werd vereeuwigd door een schilderij van de Engelse hofschilder Amedée Forestier. Deze had zich geïnspireerd op de portretten van Pieter Van Huffel. Dit schilderij bevindt zich sinds de schenking in 1922 door Groot-Brittannië aan de Verenigde Staten, in de National Collection of Fine Arts, Smithsonian Institution te Washington. Ter gelegenheid van de herdenking in 1914 maakte A. Wauters een kopie naar dit werk, die zich thans bevindt in de collectie van de Gentse stedelijke musea²⁰.

De ondertekening van het Vredesverdrag van Gent. Van links naar rechts: Henry Goulburn, Anthony J. Baker, William Adams en James Gambier; John Quincy Adams, Albert Gallatin, Henry Clay, James Bayard, Christopher Hughes en – gezeten – Jonathan Russel. De man in profiel achteraan is niet geïdentificeerd.

Men richtte te Gent allerhande feestelijkheden in om het historisch feit te vieren. Op 1 januari 1815 ontving Adams een nieuwjaarsbrief van de maatschappij *‘Couronne tressée de plantes de l’Amérique Boréale et offerte à la société d’Agriculture et de Botanique de Gand; félicitations adressées à ll. Ee. Mm. Les ambassadeurs des Etats-Unis, membres honoraires de ladite Société à l’occasion de la conclusion de la paix et du renouvellement de l’an. 1 janvier 1815’*. Deze prozatekst bevatte bovenaan een ingesneden bloemenkroon met opschrift *‘Florae Americanae flora belgica offerebat’* en zestien begeleidende nota’s door Norbert Cornelissen²¹. De Amerikanofilie beheerste dus duidelijk ook de maatschappij.

In het Hof van Flora werd door de maatschappij een uitzonderlijke tentoonstelling georganiseerd. Ook de Amerikaanse gezanten waren weer aanwezig op de bloemententoonstelling. De mooiste roos op deze expositie –toehorende aan de Gentse bloemist Alexander Verschaffelt (1802-1850) – kreeg de naam *“Rose Congres de Gand”*. Kort voor hun vertrek plaatsten op 2 januari 1815 de Amerikaanse afgevaardigden hun handtekening in het

Guldenboek van de maatschappij²². Drie dagen later werd een groot banket door enige Gentse burgers aan de onderhandelaars aangeboden²³.

John Quincy Adams bleef nadien in de Verenigde Staten contact houden met de maatschappij en meer bepaald met Norbert Cornelissen²⁴.

Willem I: een koninklijke bezoek in 1815

Op 11 september 1814 deed koning Willem I (1772-1843) zijn plechtige intrede in de Arteveldestad²⁵. Vanaf het begin stelde deze vorst zich loyaal op ten opzichte van de Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde. Op die manier wilde hij zich sympathiek maken bij een deel van de bevolking. Hij zag ook het belang in van de hofbouw en de stimulerende rol die de maatschappij hierbij kon spelen. Het bezoek aan het Hof van Flora in 1815 was belangrijk voor de maatschappij.

Op 14 april 1815 aanvaardde de vorst op te treden als beschermheer van de maatschappij. Hetzelfde jaar overleed ook de eerste voorzitter van de maatschappij Jacques Vandewoestijne. Hij werd opgevolgd door de botanicus Charles Van Hulthem (1764-1832), de stichter van de Gentse Botanische tuin.

Op 2 maart 1818 verleende de koning aan deze vereniging de titel van “*Koninklijke*” *Maatschappij voor Landbouw en Kruidkunde*”. Door tussenkomst van de Adelskamer ontving de maatschappij een wapenschild met als schildhouders de godinnen Flora en Ceres. Het schild was in vieren gedeeld en droeg afbeeldingen van land- en tuinbouwwerktuigen. Het hartschild in het midden droeg de Gentse leeuw. Als spreuk nam men aan: *Veneficia mea, qui-rites, haec sunt* (mijn tovermiddelen, Romeinen, hier zijn ze). Dit devies verwijst naar een Romeinse legende. Enkele jaloerse landbouwers klaagden een collega, die de prachtigste bloemen kweekte, bij de opperpriester aan. Volgens hen had hij contacten met duistere geesten, waardoor hij mooiere bloemen kon kweken. Toen men hem bij verhoor vroeg naar zijn tovermiddelen die hij gebruikte, antwoordde hij “*Mijn tovermiddelen, Romeinen, hier zijn ze*” en hij wees naar een spade, een hark en een gieter²⁶.

De maatschappij, die dankzij het Hollandse bestuur, internationale contacten had, dankte haar vorst en beschermheer in de periode tussen 1823 en 1827 door het schenken van gouden medailles aan de koning. Aan prins Frederik werden een gulden penning gegeven voor zijn ijver om onbebouwde gronden van het rijk vruchtbaar te maken.

Door de opheffing van de blokkade in 1815 bemerken we een ware stormloop naar Engeland en andere vreemde mogendheden door bloemisten die hun aan-

Erebladzijde uit het Guldenboek van de Maatschappij voor Landbouw en Kruidkunde met de handtekeningen van Willem I, 1815.

Gent, Kon. Maatschappij voor Landbouw en Plantkunde

bod willen uitbreiden. Op de wintertentoonstelling van 1815 werden niet minder dan 499 planten tentoongesteld²⁷.

Ook herbergier-bloemist Lanckman kon niet aan deze trend voorbijgaan. Na een reis naar Engeland hield hij op 27 april 1818 een uitgebreide verkoop van "eene uytgezochte collectie vremde planten uyt Engeland gearriveerd"²⁸.

De maatschappij trachtte vanaf 1815 de land- en tuinbouw te stimuleren door het inrichten van wedstrijden.

De regering van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden gaf als subsidie voor dit project 600 florijnen aan de maatschappij²⁹. Deze wedstrijden moesten ook de kwaliteit en de kennis bevorderen. De wedstrijden die uitgeschreven werden hadden als onderwerp: het

vruchtbaar maken van een dor terrein, de verbetering van landelijke gebouwen, de verbetering van pitvruchten of van de zoete aardappelen, het kweken van uitheems fruit en bomen, het verbeteren van land- en tuinbouwwerktuigen, enz..

De openingsrede van de zomertentoonstelling van de voorzitter Charles Van Hulthem op 29 juni 1817 in het Hof van Flora ging niet onopgemerkt voorbij³⁰. Totaal nieuw was dat hij een overzicht gaf van de ontwikkeling van de landbouw en de plantkunde in het Verenigd Koninkrijk.

Vanaf 1819 werden ook de hoveniers die het best de planten van hun baas verzorgden gelauwerd. De betrekking met het buitenland werd steeds intenser. De leden wensten meer en meer op de hoogte gesteld te worden van de werking van in- en uitheemse plantkundige instellingen en verenigingen.

De maatschappij kreeg van over heel de wereld zaden en/of planten toegestuurd. Tijdens elke tentoonstelling droeg men dan ook bloemen op aan verdienstelijk personen uit binnen- en buitenland. Tijdens de zomertentoonstelling van 1819 kreeg de kapitein van het schip “*Zelima*” een eremedaille voor de goede zorgen van een lading planten en zaden afkomstig uit Calcutta. Hetzelfde jaar nog schonk Willem I drie palmbomen aan de vereniging.

In 1820 stelde C. Lanckman de nieuw ingevoerde “Lanckman-aardappel” voor in Het Hof van Flora.

Door de talrijke briefwisseling kreeg de maatschappij veel informatie. In 1823 kreeg deze zesmaandelijkse tentoonstelling een internationale uitstraling door het kiezen van juryleden die niet woonachtig waren te Gent.

Vanaf 1823 werd er hierover gepubliceerd in het tijdschrift *Messenger des Sciences et des Arts*, dat in samenwerking met de Maatschappij voor Schone kunsten werd uitgegeven.

In die periode hechtte de Koninklijke Maatschappij voor Landbouw en Plantkunde veel aandacht aan de landbouw. In 1826 schonk ze twee gouden zakhorloges aan de winnaar van de mooiste kalfkoe tussen de drie en de vijf jaar oud, gekweekt in Oost-Vlaanderen, op de negen meimarkt te St.-Amandsberg, en aan de degene die het volmaaktste “*Ploeg- of Labeur-merriepeird*” op dezelfde markt zou leiden.

Het mooiste kalf kreeg van de maatschappij een zilveren doos, terwijl het beste paaslam een zilveren “*Schaeplepeltje*” won. Later zal de Koninklijke Maatschappij zich vooral toeleggen op sierteelt.

De winnaars werden op de dagen van de H. Dorothea en St.-Pieter en Pauwel in het Hof van Flora bekend gemaakt. De toegekende prijzen en beloningen werden uitgereikt tijdens een plechtige zitting op het stadhuis in aanwezigheid van stedelijke en provinciale overheden. Dit alles ging gepaard met luisterrijke banketten³².

In dat jaar richtte men in het Hof van Flora een driejaarlijkse wedstrijd in voor de mooiste verzameling met 25 variëteiten van citroen- en oranjeboomen. De oranjeboom kwam te Gent na de onafhankelijkheid sterk in de mode. Na de onafhankelijkheid werd zelfs deze sinaasappelboom het attribuut van het stilzwijgend protest van het orangistisch-gezinde Gent tegen het nieuwe Belgische regime³³.

Door het steeds groter aanbod van planten variërend tussen 500 en 1000 stuks werd de zaal van het Hof van Flora in de Holstraat te klein. De maatschappij keek daarom uit naar een grotere locatie en vond deze in 1828 in de (huidige) Pacificatiezaal van het Gentse stadhuis. Nadien zal ze nog verschillende bestemmingen zoeken voor het onderbrengen van de tentoonstellingen.

Voor het Hof van Flora betekende dit echter geen eindpunt. In 1829 stichtte Lanckman een vereniging tot aanmoediging van de zijdewormteelt. Zij hadden als devies: *Morus en Bombyx* (Moerbeiboom en Zijdeworm)³⁴.

Hippoliet Van Peene: De vader van het Vlaamse toneel

Een naam die in de wereld van de Vlaamse kunst en cultuur naast Hendrik Conscience en Karel Lodewijk Ledeganck mag geplaatst worden is Hippoliet Van Peene. Zijn naam, minder bekend dan deze van de auteur van ‘De Leeuw van Vlaanderen’, wordt meestal gekoppeld aan het lied “De Vlaamse Leeuw” (1847), waarvan hij de tekstschrijver is. Wat weinigen weten is dat hij de vader mag genoemd worden van het Vlaamse toneel.

Van Peene geboren uit een familie van toneelliefhebbers zag het levenslicht op 1 januari 1811 te Kaprijke. In deze voormalige stad bestond reeds in 1451 een rederijderskamer, die zich op het bekende ‘Landjuweel’ van 1539 te Gent verdienstelijk wist te maken³⁵. Zijn middelbare studies voltooide hij aan het Gentse atheneum. In 1831 schreef hij zich in voor geneeskunde aan de universiteit van Gent.

Hendrik Dillens, Portret van Hippoliet van Peene, Gent Universiteitsbibliotheek.

Enkele maanden nadien stichtte hij een Vlaams toneel- en letterkundige kring, die op 1 januari 1832 gedoopt werd “*De Ware Vrienden*”³⁶ of “*Les Bons Amis*”. Zij speelden om de veertien dagen zowel Franse stukken als vertalingen in het Nederlands. Verder hield deze vereniging zich ook bezig met literatuur. In het begin traden zij op in het kofiehuis “Den Duyts” in de Gentse Kammerstraat.

Tot de stichters behoorden naast Hippoliet Van Peene, Pieter Miry, Edouard Stobbe-laere en Pieter Van Reyschoot, lid van de beroemde schildersfamilie³⁷. Pieter Miry

was de oom van de later zo gevierde componist Karel Miry die de teksten van Van Peene, o.m. *“De Vlaamse Leeuw”* (1847) op muziek zette.

Karel zag op 14 augustus 1823 het levenslicht als onwettig kind van Francisca Stepman, die later huwde met Franciscus Miry. Deze eenvoudige werkmansplaatste het kind op zijn naam.

Als kind had Karel regelmatig zijn oom Pieter vergezeld die als “speelman” kermissen en bruiloften opvrolijkte. Karel ontving dan de kaartjes voor de dans. Hippoliet Van Peene gaf aan Karel Miry zijn eerste werkelijke muzieklessen. Daarna volgde Karel lessen aan het conservatorium te Brussel en te Parijs. Bij *“De Ware Vrienden”* zong Karel mee in het koor of speelde hij meisje in een blij- of zangspel. Van Peene leidde niet alleen de *“Ware Vrienden”* maar was er tevens acteur, regisseur, souffleur, decor- en toneelontwerper.

Voor deze vereniging schreef Van Peene Franse stukken en regisseerde ze. In 1833 schreef hij een vaudeville in het Frans *“Le cholera ou une folie d’un jour”* geïnspireerd door de cholera-epidemie te Gent van 1832. Door het grote succes was deze locatie al vlug te klein. Hetzelfde jaar nog ruilde hij deze plaats voor een ruimer lokaal de zaal van het “Hof van Flora” in de Holstraat. Hippoliet Van Peene leerde in die periode ook zijn latere vrouw Virginie Miry kennen, die toen reeds zeer uitzonderlijk een vrouwenrol had gespeeld bij *“De Ware Vrienden”*. Hij leerde de leden van het eenvoudige gezin Miry beter kennen en met hen speelde hij thuis samen muziek. Het blijkt dat Virginie instond voor de zang³⁹. In 1833 schreef hij een tweede vaudeville *“La Vieillesse de Stanislas”*, dedié a Mademoiselle Virginie Miry”.

In 1836 stichtte Van Peene in de herberg *“De drie hoefijzers”* bij waard Vermeersch, dat gelegen was langs de Brugse vaart net voorbij Mariakerkebrug, de rederijderskamer *“Yver doet leeren”*. Door de moeilijkheden met de pastoor van Mariakerke, die de toneelstukken te verderfelijk vond, verhuisde de rederijderskamer in 1838 naar zaal *“De Prins”* te Gent.

Onder druk van zijn vader, die eveneens geneesheer was, voltooide hij in 1837 zijn studies. Zijn artspraktijk kende echter geen succes. Hetzelfde jaar trouwde hij op 29 maart met Virginie Miry.

In 1840 werd *“Les Bons Amis”* omgedoopt tot *“Société d’Euterpe”*, doch deze vereniging kende niet meer de inzet van vroeger.

Dit element en onenigheid in *“Yver doet leeren”* hadden als gevolg dat Hippoliet Van Peene in 1840 een nieuwe rederijderskamer *“Broedermin en*

Monument ter ere van Karel Miry (1893),
Gent, Casinoplein

*Taelyver*⁴⁰ oprichtte, het Vlaams toneel werd hier boven de doopvont gehouden. Haar activiteiten gingen in het begin ook door in het Hof van Flora aan de Holstraat. De aanleiding tot het oprichten van een nieuwe vereniging was een wedstrijd geweest te Oostende. Het waren maar enkele leden uit de twee hoger vermelde toneelverenigingen die zich extra wilden inzetten. Hun beloning was groot want ze haalden er de derde prijs met een treurspel en zelfs de tweede prijs voor een zangspel. Virginie Van Peene-Miry kreeg de prijs voor de beste actrice en Karel Onderreet de prijs voor de beste toneelspeler.

Door het grote succes werd besloten om door te gaan, doch er moest een nieuwe locatie gezocht worden voor de repetities en optredens van *“Broedermin en Taelyver”*.

Het volgende jaar verhuisde het toneelgezelschap naar zaal Parnassus aan de Oude Houtlei, waar ook De Fonteynisten optraden.

In 1840 jaar ontstond een sterke vriendschapsband tussen Van Peene en

Prudens Van Duyse. Te veel wordt er thans de nadruk op gelegd dat Van Peenes vernieuwing gestimuleerd werd door Conscience en te weinig wordt de nadruk gelegd op het aandeel van Van Duyse. Van Duyses Vlaams gezindheid blijkt zich te uiten in zijn vroege epossen, zoals *“Tafereel van den heldenmoed der Vlamingen tegen de Franschen onder het bestuur van graaf Gwijde van Dampierre”* (1825) en *“Lofdicht op de Nederlandsche Taal”* (1829). Belangrijk was zijn uitvoerige epische persiflage in vier zangen *“Wanorde en Omwenteling op den Vlaamschen Zangberg”* waarin nieuwe literaire ideeën verdedigd werden. Daarnaast nam Van Duyse als polemist en publicist actief deel aan het invoeren van de Commissie Spelling (1839-1842). Belangrijk was zeker Van Duyses publicatie daterende uit 1838 *“De invloed des toneels op de volksbeschaving”*.⁴¹

In 1840 overhandigde Van Duyse fier zijn *“Keizer Karel en de boer uit*

Berchem” aan Van Peene. Van Peene merkte direct op dat dit werk kon uitgewerkt worden als een toneelstuk. Voor Van Duyse klonk dit als muziek in de oren en het daagde hem direct uit. Het begin van het Vlaamse toneel was geboren.

Groepsportret van Broedermin en Taelyver. In het midden Hippoliet van Peene en Virginie Miry.

Tot omstreeks 1840 brachten toneelverenigingen overwegend Franstalige stukken. Voor Nederlandstalige opvoeringen bracht men meestal vertalingen uit het Frans en het Duits of men inspireerde zich op de retorica van het buitenland. Van Peene was de eerste die de noodzaak aanvoelde van Vlaamse werken die het volk, naast hun moedertaal, ook iets van eigen aard zouden brengen. De eigenheid van het Vlaamse toneel, dat niet alleen in de loop der eeuwen een culturele maar ook een politieke rol gespeeld heeft, was verloren gegaan.

Men mag Van Peenes blijspel “*Keizer Karel en de Berchemse boer*”, voor de eerste maal opgevoerd op 31 januari 1841 in zaal Parnassus, niet alleen beschouwen als één der eerste Nederlandstalige werken, maar als het eerste toneelstuk met een eigen Vlaams karakter. In dit werk, dat geschreven werd in

het op dat ogenblik minderwaardig beschouwd Nederlands, bemerken we geen invloed van de buitenlandse retorica. Het werk is gebaseerd op denkbeeldige historische gegevens van eigen bodem, waarbij de sociale achtergrond en het culturele element van de Vlamingen als uitgangspunt dienen. Met zijn pleidooi voor een meer naturalistische speelstijl liet hij als toneelmeester de oude tradities achter zich⁴³. De muziek in *Keizer Karel en de Berchemse boer* werd gecomponeerd door zijn neefje Karel Miry.

Nieuw was ook dat een actrice een volwaardige rol kreeg in een toneelstuk. Zijn vrouw Virginie Miry vertolkte Lijsje, de pronkerige dochter van de Berchemse boer. Onder druk van de Kerk werd in Vlaanderen ongemengd gespeeld zodat ook de vrouwenrollen door mannen werden vertolkt. Haar acteertalent had als gevolg dat kort nadien actrices in de toneelwereld verschenen⁴⁴.

Van Peenes oeuvre wordt gekenmerkt door ongeloofwaardige acties, reeksen vergissingen, een hoog tempo van opeenvolgende gebeurtenissen, grapjes en liedjes. Deze optimistische, luchtige, ontspannende stukken gebaseerd op historische gebeurtenissen kenden een grote bijval bij het volk, dat op die manier de cultuurhistorische waarde van het eigen verleden leerde kennen. Voor de burgerij waren deze volkse kluchten amusement voor het proletariaat. Om zijn doel te bereiken, nl. de bewustwording van het volk van eigen cultuur en taal, kon hij zich niet permitteren om de bourgeoisie te ergeren. In zijn werken, die weinig politiek onderbouwd zijn, werden zelfs burgerlijke waarden bevestigd. Met het teruggrijpen naar het verleden sluit Van Peene aan bij de buitenlandse romantiek. Het was in die periode zeker nog geen tijd om aanklachten duidelijk te stellen in de Belgische literatuur. Dat voor Van Peene dit behoud van de Vlaamse cultuur en taal ook een reactie was op gevestigde waarden, blijkt ook uit andere elementen. Toen in 1856 de koning Leopold I een bezoek bracht aan "*Broedermin en Taelyver*" sprak Hippoliet Van Peene hem in het openbaar in het Nederlands aan, iets wat 75 jaar later nog voor opschudding zou zorgen.

Het Vlaamse publiek was op dat ogenblik ook niet rijp voor eigentijdse sociale aanklachten. Prof. Dr. Paul De Keyser merkt op "*In Vlaanderen is Van Peene de eerste geweest om zich te wagen aan de "satire des mœurs contemporaines". Alleen had hij met zijn proeve: "De treffelijke Lieden" van 1860, bij het Vlaamse in casu het Gentse, nochtans verlichte, toneelpubliek geen succes. Ook niet bij de jury van de officiële toneelprijskamp, die over zijn toneelproductie moest oordelen. "De treffelijke Lieden" werd eenvoudig doodgezwegen, omdat hij vaarwel had gezegd aan het traditioneel burgerlijk blijspel om aan een sociaal komediespel te doen*".⁴⁵ In deze vertolking stelde Van Peene als aanklager de schijnheiligheid van de zelfingenomen burgerij

aan de kaak, die blind was voor de noden van haar tijd. Hiermee mogen we hem onderbrengen in het Europees realisme, een eigentijdse vernieuwing in de literatuur waarbij de wantoestanden aangeklaagd werden.

Door zijn literaire tijdgenoten werd hij geprezen, o.a. door Napoleon Destanberg, Willem Rogghé, G. Bevels, E. Lauwers, G. Corijn en de Duitse letterkundige Ida von Duringfelds.

In 1851 werd zelf werk van hem in Den Haag opgevoerd en werden bepaalde van zijn werken vertaald.

Hippoliet Van Peene gaf aan de architect Minard de opdracht om een schouwburg te bouwen. Tijdens de "*Gensche fieste*" op 27 juni 1847 opende men de eerste Vlaamse schouwburg, die thans nog steeds de naam draagt van de architect, met Van Peenes voorstelling "*Brigitta of de twee Vondelingen*".

Het jaar nadien was Van Peene één van de stichters van het weekblad "De Draeck", waarin de radicalen en de conservatief-katholieken aan de kaak gesteld werden⁴⁶.

Deze man die tal van vernieuwingen bracht in het toneel, streed voor eigen

Quelques "clous" de
"LA VIE ET LA MORT ONT CROISÉ LE FER"
UN HOMME A LA MER
LE MARIAGE DE MINUIT
LE GRAND DERBY
LE BANQUET A CHEVAL
ETC.

Allez les voir au **CINEMA FLORA**

Zaterd. 9, Zond. 10, Maand. 11 April

Tussen Leven en Dood

HET GROOTE SUCCES VAN 1926

Affiche Cinema Flora, Tussen Leven en Dood (1926)

cultuur en taal, de Vlamingen een eigen volkslied en schouwburg bezorgde, is nog steeds een grote onbekende bij het grote publiek.

De “*Société d’Euterpe (Les Bons Amis)*” ging verder met haar opvoeringen in zaal Flora. Haar laatste activiteiten dateren van 1849.

Kort na de uitvinding van de film in 1895 door de gebroeders Auguste (1862-1954) en Louis Lumière (1864-1948) werd zaal Flora gebruikt als cinemazaal. De eerste film hadden geen klank en werden begeleid door een piano of een voorzegger. Deze zaal was één van de eerste bioscopen in ons land. De stomme films werden er vertoond tot de komst van het nieuwe millennium. Ze was eigendom van Ludovicus Josephus De Lille. Deze zaal zal verder de kern vormen voor de vakschool Hoger Technisch Instituut Sint-Antonius.

Besluit

De publicatie over het Gentse Theresianenklooster⁴⁷, het De la Salle-instituut⁴⁸ en het Begijnhof van Poortakker⁴⁹ bracht bij heel wat Gentenaars, die begaan zijn met het patrimonium, nieuwsgierigheid te weeg, wat een aanzet gaf om verder dit gebied te belichten. Het belang van deze streek blijkt opnieuw uit dit onderzoek naar de zaal Flora. We willen hierbij tevens de personen bedanken die ons geholpen hebben om deze publicatie te kunnen verwezenlijken: dhr. Ignace De Baets (directeur van het Hoger Technisch Instituut Sint-Antonius), dhr. Dirk Dermout (leraar Nederlands aan dezelfde school) en Adinda Coolens (lerares P.O.).

Rudy van Elsande

NOTEN

¹ DE WAELE J. – GROOTAERT H. – VAN DOORNE G. – VAN DOORNE H., *Gentse Floraliën in de Papagaaiwijk 1808-1908 zoektocht naar verdwenen locaties van een roemrijk verleden*, Gent 2008.

² van ELSLANDE R., *Het Gents Theresianenklooster tijdens het Ancien Regime*, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 35ste jg., 2006, nr.5, blz. 286.

³ J. SANDERS, *De land- en tuinbouwactiviteiten in Gent: studie en typologie van de agrarische ruimte*, Gent, 1988.

⁴ van ELSLANDE R., *Het Gents Theresianenklooster tijdens het Ancien Regime*, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 35ste jg., 2006, nr.5, blz. 286-287.

⁵ A. De Raedt – S. De Groote, *De Harde Gentse Azalea – een historisch overzicht-*, Gavere 2000, blz. 26.

⁶ Gent, Stadsarchief, Maatschappij voor Kruidkunde 1808-1824 later K(oninklijke) M(aat-

schappij voor Landbouw en Plantkunde, nr. W3/16.

⁷ Ibidem.

⁸ R. De Herdt, *Gentse Floraliën Sierteelt in Vlaanderen*, Gent 1990, blz. 210-212.

⁹ L. Trevier, *De Gentse Floraliën 1808-1975*, Gent 1975.

¹⁰ 167 A. Voisin, *Bibliotheca Hulthemiana ou catalogue méthodique de la riche et précieuse collection de livres et des manuscrits*, dl. I, Gent 1836.

¹¹ A. De Raedt – S. De Groote, *De Harde Gentse Azalea – een historisch overzicht –*, Gavere 2000.

¹² A. De Raedt – S. De Groote, o.c., blz. 25-27.

¹³ Gent, Stadsarchief, nr. G.12.1813/280.

¹⁴ A. L. Burt, *The United States, Great Britain and British North America, from the revolution to the establishment of peace after the war of 1812*, 1940. A.H.Z. Caar, *The coming of war. An account of the remarkable events leading to the war of 1812*, 1960.

¹⁵ Boerrigter E. – De Grauwe J., *Meerhem toen en nu Huize Sint-Jan de Deo Gent*, Gent 1991, blz. 55-69.

¹⁶ G. Van Severen, *De Vrede van Gent en het verblijf aldaar in 1814 van de Engelse en de Amerikaanse gevolmachtigden*, Gent 1963.

¹⁷ John Adams (1735-1826) was één der toonaangevende figuren geweest tijdens de revolutie. Om die reden werd hij gekozen als vertegenwoordiger van de Verenigde Staten op de Vredesconferentie te Versailles in 1783, waar de Amerikaanse zelfstandigheid werd vastgelegd. Als president (1797-1801) was hij verantwoordelijk voor de wetten tegen de vreemdelingen en tegen de oppositie. Hij kon een oorlog met Frankrijk vermijden.

¹⁸ Ch. Terlinden, *Le traité Anglo-Américain de Gand*, in : 23e Congrès archéologique et historique de Belgique, Vol. II, 1913, blz. 256-293; Gent, Stadsarchief, A. Voisin, *Guide de Gand*, Gent 1843-1846, blz. 79.

¹⁹ Cat. tent., *Britten en Amerikanen in Gent Het Vredesverdrag van 1814*, Gent Museum Arnold Vander Haeghen, juli-aug. 1979.

²⁰ Cat tent., *Britten en Amerikanen te Gent Het vredesverdrag van 1814*, Gent Museum Arnould Van Der Haeghen juli-aug. 1979, blz. 31, nr. 71.

²¹ Gent, Koninklijke Maatschappij voor Landbouw en Plantkunde.

²² R. De Herdt, *Gentse Floraliën Sierteelt in Vlaanderen*, Gent 1990, blz. 213-214.

²³ Gent, Rijksuniversiteit, Hs. G. 10982 (2): J.F. de Laval, *Kronyke van het voorgevallene binnen de stad van Gend en omstreeks, zoo onder het wereldlijk als het geestelijk, sedert den 1sten nov. 1813 tot den 24en maerte 1820, 19 maert 1831*, dl.II, blz. 77.

²⁴ Cfr. Brief van Adams uit Boston dd. 10-9-1817 gericht aan Cornelissen.

²⁵ J.E. Neve de Mevergnies, *Gand sous le régime Hollandais, 1814-1830*, 1935.

²⁶ R. De Herdt, *Gentse Floraliën Sierteelt in Vlaanderen*, Gent 1990, blz. 210-211.

²⁷ L. Trevier, *De Gentse Floraliën 1808-1975*, Gent 1975, blz. 20.

²⁸ A. De Raedt – S. De Groote, o.c., blz. 29.

²⁹ De regering maakte de subsidie over aan de gouverneur. Deze gaf het aan het stadsbestuur om het op haar beurt over te maken aan de maatschappij, cfr. Gent, Stadsarchief brief dd. 1 juli 1824, bundel W3/16.

³⁰ Ch. Van Hulthem, *Discours sur l'Etat Ancien et Moderne de l'Agriculture et de la Botanique dans les Pays-Bas*, Gent 1817.

³¹ Gent, Stadsarchief 'Discours prononcé par Monsieur J.X. vande Woestijne président de la Société d'Agriculture et de Botanique de la ville de Gand. Lors de la distribution des prix à la salle ordinaire des séances de la société à l'époque du salon d'exposition, le lundi 19 juin 1812.'nr. W3/16.

³² L. Trivier, o.c., blz. 21.

- ³³ R. De Herdt, *Gentse Floraliën Sierteelt in Vlaanderen*, Gent 1990, blz. 219.
- ³⁴ De Potter, o.c., dl. VIII, blz. 360.
- ³⁵ G. Van Keirsblick, Letterkring te Kaprijke in de vijftiende en zestiende eeuw, in: *Jaarboek Koninklijke Soevereine hoofdkamer van retorica "De Fontaine" te Gent 1964-65, XIV-XV* (Tweede reeds nrs.6-7), blz. 3-45.
- ³⁶ De Potter, o.c., dl. VIII, blz. 360.
- ³⁷ M. Fredericq-Lilar, III De schilderkunst van de 18de eeuw, in: *Cat. tent. Gent 1000 jaar kunst en cultuur*, Gent Museum voor Schone Kunsten 19-4/29-6-1975, blz. 227-234.
- ³⁸ J. Dewilde, Miry Karel, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, dl. G-Q, Tielt 1998, blz. 2064-2065.
- ³⁹ L. Lekens, Zonder hen was het "Vlaams volkslied" anders., in: *Raaklijnen*, 7de jg., dec. 1989, nr.4, blz. 29-32.
- ⁴⁰ G. Verriest, Het lyrisch toneel te Gent van de oorsprong tot heden, in: *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen*, 1964, blz. 134-136.
- ⁴¹ A. Deprez, Duyse Prudens van, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, dl. G-Q, Tielt 1998, blz. 1020-1021.
- ⁴² We denken hierbij aan het Gentse Landjuweel van 1539 dat beschouwd werd als basis van de Beeldenstormen in de 16de eeuw; J. Decavele, *Het eind van een rebelse droom*, Gent 1984, blz. 14.
- ⁴³ A. Van Elslander, *Literatuur*, in: *Gent Apologie van een rebelse stad*, Antwerpen 1989, blz. 411.
- ⁴⁴ H. Verschaffel, Peene Hippoliet van, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, dl. G-Q, Tielt 1998, blz. 2406-2407.
- ⁴⁵ P. De Keyser, *De onbekende Hippoliet Van Peene*, 1961 (Overdruk).
- ⁴⁶ M. Steels, Hippoliet Van Peene, in: *Ghendtsche tydinghen*, 5de jg., 1976, blz. 263-269.
- ⁴⁷ van ELSLANDE R., Het Gents Theresianenklooster tijdens het Ancien Regime, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 35ste jg., 2006, nr.5, blz. 274-297; idem, De Theresianen komen terug naar Gent, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 36ste jg. Juli/aug. 2007, nr. 4, blz. 231-239.
- ⁴⁸ van ELSLANDE R., Van St.-Jan de Deoklooster tot behoedingshuis en De La Salle-instituut, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 34ste jg., 2005, nr. 5, blz. 294-306; idem, Van St.-Jan de Deoklooster tot behoedingshuis en De La Salle-instituut, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 34ste jg., 2005, nr. 6, blz. 360-372.
- ⁴⁹ van ELSLANDE R., Het begijnhof van Sint-Aubertus, genaamd Poortakker, in: *Ghendtsche Tydingen*, 38ste jg, jan-febr. 2009, nr. 1, blz. 20-38.
-